

**75 година
од ослобађања
„Аушвица”
највеће
нацистичке
фабрике смрти**

НА ПРАГУ ТАМЕ

Овог јануара цео свет обележио је 75 година откако је Црвена армија ушла кроз капију логора смрти и донела ослобођење за његове сужње. Недавно смо били у Аушвицу. Од тренутка када смо за собом оставили јунско сунце и зашли у таму до које оно никада није допрло, Аушвиц нас је заробио свом својом тежином. Оном којом је притискао нејака тела својих напаћених становника. Прозлазећи поред соба у којима су спавали на поду, њих двадесет скучених у једва исто толико квадрата, скрећући поглед од онога што би само болестан ум могао назвати купатилом, а сви остали депонијом људскости, до зидова ходника прекривених редовима фотографија оних који су међу тим зидовима оставили душе, из сваког кутка стрељао нас је срам. Стид због тога што смо људи. Јер људи једни другима ово не раде.

Пише Никола ДРАЖОВИЋ

Једна од заблуда када је реч о концентрационом логору Аушвиц јесте она помало бајковита прича о томе како се након 1945. године птице на ово место никада нису вратиле. Како га згрожене ужасом и енергијом смрти којом је натопљено тло на ком данас сви заједно стојимо, од страха чак ни не надлећу. То је мит. Јер као што можете чути, крошње бреза које окружују меморијални споменик врве од птица и њихове граје. Истина је да оне никада нису ни одлазиле. А и зашто би? Животиње не знају за зло. Барем не за оно људско. Безразложно. Оно по ком смо веће звери од њих. Најважнија лекција Аушвица јесте – само да се не понови. Да ли

смо је научили? Историја нам јасно каже – нисмо. Поновиће се. А птице ће и даље бити ту.”

Овим речима од нас се на крају посете меморијалном комплексу покрај малог пољског места Освјенћим, наомак Кракова, опростио Павел Савицки, представник за штампу центра „Аушвиц–Биркенау”. Наш кустос кроз живот и смрт вероватно најстрашнијег споменика оној другој људској природи, оној која у таквим околностима уместо достизања највиших врлина, вођена лудилом идеологије, човека претвара у број, а личност у прах. Док сумирамо утиске по завршетку обиласка који би се срамно могао назвати туристичком туром, а у ствари је ход по највећем гробљу на свету, тешко је помирити се, па чак и поверовати

у једно – овај ужас догодио се пре само осам деценија. Један животни век. Ни толико. Овог јануара цео свет обележио је 75 година откако је Црвена армија ушла кроз капију логора смрти и донела ослобођење за његове сужње. Нажалост, само у физичком смислу. Осудивши нас на сећање које никада не сме умрети.

– Ово је први пут да сам дошао у посету Аушвицу. Увек сам се плашио онога што ћу овде затећи. Не због ужаса који су ту почињени, већ због оних које бисмо услед неразумевања и једне глобалне апатије према свему могли починити данас. Плашио сам се кикотавих девојчица у розе мајицама које сликају селфије испред капије у Биркенау. Страховао сам од тога да бих у Аушвицу могао пронаћи Дизниленд. Срећом, није се обистинило. Изгледа да још имамо толико људскости да знамо да је Аушвиц место на ком се мора ћутати – поделио је са нама своје утиске познати британски историчар, новинар и новелиста Гај Волтерс, који се истраживањем нацизма бави већ три деценије, док смо лагано пратећи несмирене духове прошлости корачали Авенијом смрти. Од места на ком су се некада налазиле гасне коморе у којима је живот изгубило више од милион људи, па између преосталих барака, тихо поред последње станице воза смрти на чијим се перонима одвијала прва селекција на оне који ће дочекати крај тог дана и на оне који неће поживети дуже од десет минута.

Прича о Аушвицу, међутим, почиње неки километар раније низ ту пругу на чијем смо сада крају. Пред таблом која нам је, као и хиљадама Јевреја, Рома, Словена и других несрећника пре осам деценија, данас пожелела добродошлицу у смрт – у концентрациони логор Аушвиц. На истом том сунцу, само с кишобраном у руци, у удобној одећи и обући, и с флашицом воде у рукама, покушали смо да замислимо музику оркестра који је некада чекао одмах ту иза електричне оградe и знака – СТОЈ. На два метра од нас. Оркестра који је корацима будућих логораша давао достојанствен ритам, не дозвољавајући им да у сопствени кошмар, у таму, уђу без реда и контроле. Ни пребрзо, ни преспоро. Таман оним темпом којим се, прошивши испод нацистичког гесла, за собом оставља идентитет, а постаје број. Један од тих милион и двеста хиљада бројева који више никада нису угледали свет с оне стране оградe.

– Немојте заостајати. Време је променљиво. Да бисмо обišли оба дела логора, и Аушвиц и Биркенау, морамо бити брзи. Олуја нас понекад прекине на пола пута, те морамо побећи из логора и пре него што га обиђемо – упозорио нас је водич, подсећајући на једину опцију коју заробљеници ове фабрике смрти нису имали.

При првом сусрету са комплексом Аушвиц–Биркенау тешко је замислити олују која је њих довела овде.

Аушвиц данас – Музеј и спомен-обележје најсрамнијег поглавља у историји човечанства

Блокови једносратница од црвене цигле. Пошљунчени путелци који их деле. Врбе. Старе уличне светиљке. Торањ. Зид. Вила Рудолфа Хеса, команданта логора, коју је његова супруга опремала стварима логораша и саријевским поносом називала „Рај“. Све је ту. На први поглед можда и превише стварно и

ИСТОРИЈА АУШВИЦА

Аушвиц је првобитно била пољска касарна у јужној Пољској. Нацистичка Немачка извршила је инвазију и окупирала Пољску у септембру 1939. године, а у мају 1940. године претворила ову локацију у затвор за политичке затворенике. Први су, у августу 1941. године, гасом усмрћени пољски и совјетски затвореници. Наредног месеца започети су радови на новом логору, Аушвиц II–Биркенау. Ово је постало место на ком су смештене огромне гасне коморе у којима је до новембра 1944. убијено на стотине хиљада људи, а њихова тела спаљивана су у крематоријумима. Кад је Аушвиц коначно ослобођен, имао је више од 40 логора и подлогора.

музејски утегнуто да би се замислио потмули бат спорих корака оних који су газили тај исти шљунак марширајући у пакао. Али бол којим одише сваки милиметар овог мрачног места не може се сакрити.

Већ на првом кораку уз степенице које нас воде ка унутрашњости једне од зграда, у само гротло очаја из ког не допире вапај већ мук од ког се грчи желудац, стоји први језиви подсетник на то где смо. Средица сивог гранитног степеништа је црна. Излизана. Улегла. То удубљење направили су кораци свих оних који су на овом месту, у пет година постојања логора, оставили свој живот. Полудигнуто стопало на тренутак стоји у ваздуху. Немоћно да додирне истину – то је пут у смрт. Један од многих којим смо касније корачали, све време питајући се да ли смо достојни тога да, газећи их, обешчастимо трагове оних који су их ту крвљу урезали. Зар не би било лакше некако их прелетети? Не померити ни камен, ни ваздух, ни зрно прашине. Пустити их да почивају у миру, кад им то већ живот међу овим зидинама није допустио.

Од тренутка када смо за собом оставили јунско сунце и зашли у таму до које оно никада није допрло, Аушвиц нас је заробио свом својом тежином. Оном којом је притискао нејака тела својих напаћених становника. Прозлазећи поред соба у којима су спавали на поду, њих двадесет скучених у једва исто толико квадрата, скрећући поглед од онога што би само болестан ум могао назвати купатилом, а сви остали депонијом људскости, до зидова ходника прекривених редовима фотографија оних који су међу тим зидовима оставили душе, из сваког кутка стрељао нас је срам. Стид због тога што смо људи. Јер људи једни другима ово не раде.

На трен застајемо пред фотографијама. Милиони очију гледају у нас. Све су исте. Изгубљене. Није им јасно због чега су ту. Само гледају у објектив. Испод ликова уредно стоје записани основни подаци. Име, презиме, земља и град из ког долазе и оно што је Нацистима било изузетно битно да би своје жртве боље и прецизније класификовали и одредили им начин смрти коју су им готово са уживањем припремили – националност, верска, сексуална и свака друга припадност. Испод свега тога – број дана које је свако од њих провео у Аушвицу. Понеко је дочекао Црвену армију и ослобођење. Неки су поживели ту и годину или две, вероватно молећи смрт да дође што пре. Али већина је у Аушвицу провела месец, недељу, дан...

Ипак, оно што је за њима остало не може се сакрити. Попут опомене, иза застакљених просторија стоје нема сведочанства. Историја која се не може порећи. Милиони кофера. У њима су њихови власници донели делиће живота, које су им немачки официри одузимали на уласку, иронично им наређујући да запишу на њима имена да би им их касније вратили. Милиони ципела – сељачких опанака, радничких чизми, елегантних мушких салонки, дамских ципелица на штиклу, дечјих, учитељских, докторских, адвокатских, каљавих надничарских... Набацане на непрегледним гомилама које попут удара-

У ЈЕРУСАЛИМУ ОБЕЛЕЖЕНА ГОДИШЊИЦА ХОЛОКАУСТА

Церемонија обележавања 75. годишњице ослобађања Аушвица одржана је 23. јануара у Меморијалном центру Холокауста Јад Вашем у Јерусалиму, месту које документује страдања шест милиона Јевреја, а поред бројних светских званичника присуствовао јој и председник Србије Александар Вучић.

Поред председника Израела Рувена Ривлина 75. годишњици ослобођења једног од највећих нацистичких логора смрти присуствовали су и челници Русије, Немачке и Француске Владимир Путин, Франк Валтер Штајнмајер и Емануел Макрон, британски принц Чарлс и потпредседник САД Мајк Пенс... Од самог оснивања 1953. године Јад Вашему, који сведочи о једном од најмрачнијих поглавља у историји човечанства, поверено је документовање историје страдања јеврејског народа за време Другог светског рата, уз очување сећања и сведочанстава сваке од шест милиона жртава и преношење „наслеђа” Холокауста новим генерацијама, кроз архиве, библиотеке, школе, музеје и признања – „Праведник међу народима”.

ца песницама у стомак издијају дах, све су оне ту биле једнаке – својим бившим власницима непотребне. Баш као и милиони наочара, ортопедских помагала, играчака, посуђа, „стогова” косе од којих су се шиле униформе и пунили јастуци. Све оно што је чинило једну, на овом месту тако мрску и презрену творевину – људско биће.

Павиљон 11

Слике се сада већ смењују. Емоција је све мање. Јер једини начин да преживите сваки следећи корак на овом мрачном месту јесте да унутар његових зидина подигнете своје. Оне које ће вас заштити од одаја доктора Менгелеа у стравичном Павиљону 11, где је чувени монструм злоупотређавао најхуманији занат и

Хипократову заклетву у име виших циљева Аријеваца. Опседнутост близанима, генетским експериментима, идејом да за један дан стерилише што већи број жена, све док није успео да достигне невероватну цифру од три стотине „успешних” операција. Све су то домети Менгелеових истраживања, која су нам донекле и била позната. Међутим, наша посета Аушвицу води нас у мемљиве ходнике испод земље у којима је увежбавао ефикасност смрти. Ту се крију три ћелије у којима је проверавао шта човека најбрже може убити. Најстравичнија је била она у коју се улазило кроз

отвор на дну. Пузећи, како би се затворенику одузела сва људскост. Унутра, у ћелији у којој се могло само стајати, и то са још три друга затвореника, и онако му није ни била потребна. Изласка није било. Ни другачијим начином за обављањем основних физиолошких потреба, осим по себи. Временом и ваздуха је дивало све мање. Све док коначно не би уступио место смрти. А на њу се некад у тој агонији чекало данима...

**СРЕДИНА СИВОГ ГРАНИТНОГ
СТЕПЕНИШТА ЈЕ ЦРНА.
ИЗЛИЗАНА. УЛЕГЛА. ТО
УДУБЉЕЊЕ НАПРАВИЛИ СУ
КОРАЦИ СВИХ ОНИХ КОЈИ
СУ НА ОВОМ МЕСТУ, У ПЕТ
ГОДИНА ПОСТОЈАЊА ЛОГОРА,
ОСТАВИЛИ СВОЈ ЖИВОТ.
ПОЛУДИГНУТО СТОПАЛО НА
ТРЕНУТАК СТОЈИ У ВАЗДУХУ.
НЕМОЋНО ДА ДОДИРНЕ
ИСТИНУ – ТО ЈЕ ПУТ У СМРТ.**

ОБНОВА ПАВИЉОНА СФРЈ

Делегације Министарства културе и информисања Србије и Министарства културе Словеније крајем прошле године размотриле су на састанку у Санкт Петербургу наставак заједничке обнове и стављање у функцију Павиљона 17, односно бившег „Југословенског павиљона” у Државном музеју Аушвиц–Биркенау. Министри су позвали и остале државе које су некада са Србијом и Словенијом чиниле СФРЈ да се прикључе и узму активније учешће у реализацији пројекта, како би Павиљон после готово три деценије, након затварања током ратова деведесетих година прошлог века, поново био у функцији – у знак сећања на више од 20.000 људи са простора бивше Југославије који су погубљени у Аушвицу.

Биркенау – усавршавање зла

Уморним кораком, гоњени сунцем, сада већ молимо за олују која би нас отерала с овог страшног места. Међутим, шине нас воде у Биркенау. Последњу станицу за све који су икада крочили у Аушвиц. Данас зелени травњаци прекривају некада прашњаву пустош међу бескрајним редовима приземних барака у којима су своју смрт чекале хиљаде логораша. Возови су се заустављали у центру логора. Стари, болесни и најмлађи – бебе и деца неспособна за рад убијани су први.

– Да би избегли панику, прорачунати Немци су мајке с децом у наручју одмах слали у гасне коморе. Тако бебе не би плакале – објашњава нам водич, водећи нас ка крајњем одредишту људи које су у Биркенау довозили возови смрти – ка гасним коморама, испод којих су били крематоријуми.

Данас су то рушевине из којих се још осети мирис чађи. Немци су их при напуштању логора срушили како би прикрили доказе.

– Онима који су вођени ка гасним коморама говорено је да иду на туширање. Делили би им сапуне и пешкире. Пред овим зградама некада су били травњаци са много цвећа и фонтана. Све је било уређено тако да се логораша опусте и да не паниче. Када би сви заједно ушли у просторију, врата би се затварала и кроз рупе у плафону у конзервама би био убациван гас циклон Б. Стражари који су били задужени за чишћење тих просторија, а који су такође били заробљеници, сведочили су да су врисци били готово нељудски. По правилу, када би отворили врата да изнесу тела, слика би увек била иста. На дну су били најслабији, на врху снажнији – објашњава нам наш водич и открива да је права истина о ужасима из гасних комора и крематоријума Аушвица, осим у предањима преживелих, остала заувек закопана у рушевинама пред нама. Неколико дана пре него што су руски црвеноармејци коначно дошли до капија немачких фабрика смрти, вероватно коначно свесни да ће за своје злочине одговорати пред неким (овоземаљским, небеским, или личним) судом, команданти Аушвица наредили су да се све сруши, уништи, сакрије...

Ипак, непријатељ у тој мисији била им је управо мегаломанска природа смрти, којој су се годинама уназад са толико посвећености до најситнијих детаља предавали. Немогуће је било све уништити. Руске војнике сачекали су остаци ужаса. Међу њима две тоне људске косе, уредно спаковане у џакове. Као и сви људски остаци у овој фабрици смрти, и она је имала своју постхумну намену – служила је као испуна за јастуке, душеке, од ње су се плели прекривачи... Ништа се није бацало. Осим људи. Они су били потрошна роба. Али не и њихови остаци. Од праха спаљених тела из крематоријума шарани у ридњацима Аушвица били су капитални примерци. Баш као и житарице на њивама и пољима овог злогласног места. Ако сте се питали колико тежи човек претворен у прах, најжалост, сазнали смо одговор – два и по килограма. Без оног 21 грама, колико се верује да је тешка наша душа. Јер људи из Аушвица душе су изгубили много пре него што су се као пепео вратили земљи. |